

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кожевнікова Л.К., Дзюба З.Г.

Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського

Анотація. У статті розглянуті проблеми розвитку фізкультурної освіти вищої школи відповідно до вимог сучасного українського суспільства. Встановлено що, одним із завдань фізкультурної освіти є визначення пріоритетів розвитку фізичної культури і спорту, забезпечення позитивного впливу на стабільний розвиток суспільства, ствердження загальнолюдських цінностей, сприяння духовному розвитку та соціальному благополуччю, підвищенню рівня здоров'я, здійснення профілактики різних захворювань і фізичної реабілітації.

Ключові слова: освіта, фізична культура, суспільство, цінності.

Актуальність. Модернізація українського соціуму постає як практична потреба сучасного етапу державотворення, як завдання конкурентоспроможного входження до європейського і світового соціокультурного простору, ствердження в ньому в якості привабливого, перспективного, прогнозованого, а тому і надійного партнера [1]. Проблеми розвитку нашого суспільства, негативні наслідки, що були зумовлені цими проблемами, не знайшли адекватного відображення у суспільній свідомості, як проблеми загальнонаціонального значення. Громадська думка та соціальна практика здебільшого ігнорують можливості фізичної культури і спорту у вирішенні багатьох важливих соціально-економічних проблем [6]. Проте, для всіх освітян та фахівців галузі стає очевидним, що актуальною нині є потреба глибокого реформування фізкультурної освіти та фізичного виховання підростаючого покоління у відповідності із національно-ідейними цінностями. В цьому сенсі актуальною постає проблема вивчення ментальності та національного характеру української нації, оскільки наукове обґрунтування подібної проблематики диктується сучасними тенденціями навчально-виховного процесу. Фізкультурна освіта та фізичне виховання повинні відбуватись з урахуванням і на основі особливостей розвитку країни.

Відповідно Концепції національної безпеки України, затвердженої Верховною Радою 16 січня 1997 року, до національних інтересів держави віднесено зміцнення генофонду українського народу, його фізичного здоров'я та інтелектуального потенціалу, а загрозою національній безпеці України в соціальній сфері визнано низький рівень здоров'я населення та незадовільний стан його охорони. Прогностичні

ідеї, покладені в основу цієї концепції, досить широко використані в Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання — здоров'я нації» (1999-2005 р.р.), у Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, що є системою орієнтирів і поглядів на роль, організацію та функціонування сфери вищезазначеної галузі в Україні на довгостроковий період з урахуванням розвитку держави та світового досвіду. Тому ми можемо впевнено вести мову про те, що базова модель фізкультурної освіти в Україні має внутрішнє джерело розвитку і одночасно реагує на сучасні вимоги, що обумовлюють характер і спрямованість сучасної вітчизняної і світової динаміки. Не зважаючи на певний внутрішній консерватизм, який утримує її у досить стійких якісних характеристиках, фізкультурна освіта змінюється відповідно з вимогами епохи. Однак розвиток фізкультурної освіти в Україні характеризується загальними проблемами, пов'язаними з умовами існування суспільства та перебуває в такому стані, що не задовольняє на сучасному етапі вимог державного рівня підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту. Це проявляється у невідповідності знань випускників вищих навчальних закладів суспільним потребам, світовим стандартам, інтересам особистості. Розвиваючий ефект багатьох концепцій навчання, як показує практика, незначний тому, що вони орієнтовані тільки на зміни змісту освіти, а не враховують рівня і динаміки тих, кого вчать і хто вчить, особливостей конкретних умов, в яких працює викладач та залишають поза межами індивідуальність студента. Вони в значній мірі авторитарні, намагаються впливати на особистість прямо, недооцінюють свободу і права молоді людини як одну з найважливіших умов самовираження. Актуальність цієї проблеми для багатьох освітян, а також для авторів статті, є оче-

видною, вимагає аналізу, систематизації та подальшого вивчення.

Мета статті — визначитись з основними актуальними проблемами фізкультурної освіти та здійснити пошук сучасних теоретичних та методологічних підходів щодо їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічний і етнографічний аналіз досліджень таких науковців, як М.Бобірченко, О.Воропай, В.Кузь, Л.Мазур, Є.Приступа, Б.Савчук, В.Скуратівський, В.Старков, А.Цюсь, дозволяє зробити такі ствердження — в процесі «культуро-генезу український народ виробив самотутній комплекс традиційно-стереотипних норм і манер поведінки», так званий український тип — усталену систему морально-етичних цінностей, відтворених на основі «народної філософії життя». Мова йде про культ здоров'я, що ґрунтується на збереженні попередніми поколіннями тільки тих знань, які передбачали виживання українців як етносу, були доцільними, виправдовували себе, забезпечували добробут, лад і довголіття людей.

Розглядаючи проблеми сучасної фізкультурної освіти, ми звернулись до духовно-морального виховання сучасної молоді. Духовність — це найвища цінність, найвище досягнення в людині, адже вона переробляє, просвітлює природний і історичний світ, вносить в нього свободу і зміст. М.Боришевський, розробляючи систему духовних цінностей особистості, наголошував, що усвідомості людини віддзеркалюється образ об'єктивної реальності, а конкретно найбільш актуальні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності і до себе як соціального індивіду [2]. Питання духовності та духовних цінностей особистості потребують нині глибоких наукових досліджень, які б дали змогу використовувати їх у навчально-виховному процесі освітніх закладів. На це наголошують у своїх дослідженнях А.Вихрущ, О.Вишневський, Л.Геник, В.Жуковський, М.Стельмахович. Проте включення фізичної культури до конструкції особистості не може здійснюватись тільки на підставі модернізації фізичного виховання. Про важливість цієї проблеми свідчать публікації, наукові дискусії останніх років з питань формування особистої фізичної культури студентської молоді. Ці пошуки відмічені зусиллями провідних теоретиків України, практиків та організаторів масової фізичної культури. За останні роки була здійснена велика кількість наукових розробок такими вченими, як В.Ареф'єв, Е.Вільчковський, Л.Волков, О.Дубогай, С.Душанін, Т.Круцевич, О.Куц, Б.Шиян, які стосуються вивчення впливу занять фізичними вправами на біологічні функції організму, проблеми самовдосконалення природничих та дидактичних основ теорії фізичного виховання. Але більшість вітчизняних

науковців та фахівців у галузі фізичної культури і спорту вважають, що питання концептуальних методологічних питань ще недостатньо вивчені та розроблені. Тому різні концепції, прогресивні ідеї, творчий досвід доцільно осмислювати, об'єктивно аналізувати і визначати можливі шляхи їх науково обґрунтованого, виваженого та поетапного використання в нових соціально-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Одним із завдань фізкультурної освіти є визначення пріоритетів розвитку фізичної культури і спорту, забезпечення позитивного впливу на стабільний розвиток суспільства, ствердження загальнолюдських цінностей, сприяння духовному розвитку та соціальному благополуччю, підвищенню рівня здоров'я, здійснення профілактики різних захворювань і фізичної реабілітації. Філософія дає можливість об'єктивно оцінити дію соціальних законів у галузі фізичної культури. Спрямування філософії вищої освіти на духовність не означає, що вона втрачає раціональну чіткість визначень — освітній процес не припускає аморфності, реконструкції в інтелектуальному розвитку і розвитку душі, які є показником її цілісності та особистої унікальності. Тому освіта XXI століття має бути спрямована на задоволення потреб вищого рівня, потреб людського духу, на створення особистісної філософії того, хто навчається, і того, хто навчає. Від цих концептуальних філософських підходів залежатиме наше майбутнє. Такий філософський підхід вимагає перебудови, структури і змісту навчання. Фізкультурна освіта в Україні являє собою цілий комплекс навчально-виховних, науково-просвітницьких, психолого-педагогічних культурологічних і методичних заходів, а не тільки процес передачі знань у галузі фізичної культури і спорту. Навчання майбутнього фахівця галузі тісно пов'язується з культурою, цивілізацією, розвитком духовності. З огляду на це, ми можемо стверджувати, що необхідною умовою формування у студентства особистісних орієнтирів життєдіяльності виступає національна фізкультурна освіта, в якій загальнолюдські цінності та ціннісні орієнтації служать своєрідними орієнтиром руху особистості і соціуму, сприяючи їх трансформації та визначення майбутнього життя суспільства. Нині у зв'язку з процесами державотворення на національно-культурного відродження потреба у науковому знанні еволюції світової соціальної думки, починаючи від її витоків до інституціалізації як академічної науки, набуває особливого значення. Вона відтворює низку проблем, пов'язаних зі складними процесами становлення і розвитку українства від початків його історії до сьогодення [3].

Перед вітчизняною наукою стоїть завдання дослідити закономірності розвитку фізичної культури і спорту і на цій підставі розробити науковий про-

ект подальшого вдосконалення української національної системи фізичного виховання. Фізкультурна освіта та виховання повинні передбачати вплив національно-культурної атмосфери, що створена багатовіковою працею нації, враховувати вплив української ментальності на формування загальнолюдських цінностей. В цих умовах нагальною необхідністю постає питання ставлення суспільства до остаточного повернення в його життєдіяльність, основ духовно-морального виховання молоді. Якщо ми прагнемо зберегти себе як живий національний організм, то повернення до традиційно-християнських засад освіти і виховання мусимо визнати своїм імперативом. До такого висновку спонукає наша історична пам'ять, культура, традиції українського народу. Недаремно в освітньо-виховному контексті особливо актуальними є національна ідея, що зберігає в собі досить істотні позитивні начала та використовує їх у духовно-культурних процесах та освітньо-виховній діяльності. Трансформуючись у вищих проявах національної свідомості, національна ідея впливає на особливості національного характеру і є істотно значущим чинником духовно-культурних процесів.

Аналіз функціонального, ціннісного, діяльнісного аспектів фізичної культури свідчить про те, що вона має великі потенційні можливості у формуванні розвиненої особистості, але ці багаті можливості в силу розриву соматопсихічної і соціокультурної єдності людини, використовуються не в певній мірі. Слабко представлені такі елементи прояву індивідуальної всебічності, як самореалізація та проєктивний розвиток, які пов'язані із задоволенням духовних потреб, що є імпульсом будь-якої діяльності. Тому вирішуючи актуальні проблеми розвитку фізкультурної освіти в Україні необхідно розглядати її у триєдності таких компонентів:

- аксиологічний (який стосується ціннісно-орієнтаційної сфери і містить ціннісно-моральні, ціннісно-естетичні і т.п. компоненти);
- освітній (пов'язаний з рівнем знань, умінь, навичок);
- потребний (відображує ієрархії мотиваційно-потребової сфери стосовно придбання, ведення та вдосконалення фізично культурного, виправданого способу життя).

Орієнтиром змісту фізкультурної освіти є праці на особистість. Колись роль студента в системі фізкультурної освіти мала виходити з потреб держави. Сьогодні акценти розставлено інакше: ми повинні виховувати молоду людину такою щоб вона могла вирішувати державні завдання за власним покликанням, бути високоморальною, духовно розвиненою, мобільною у своєму розвитку. Адже корисна діяльність кожної людини — це результат її розуму,

інтелекту, здібностей, особистої культури. Відчуження фізичної культури від людини, від її індивідуальних мотивів і потреб, визначило у суспільстві пасивне ставлення до фізичної культури і до фізкультурної освіти, зокрема. Щоб змінити стан речей сьогодні, ми повинні визнати, що фізична культура — це складно-організована, багаторівнева та багатогранна динамічна структура, в якій громадянське суспільство стає важливою ознакою цивілізованого суспільства, а особистість — критеріально визначеною рисою такого суспільства. Тому гуманістичний напрям сучасної фізкультурної освіти накладає на особистість відповідальність не тільки за свою валеологічну поведінку перед суспільством, але й і за відношення до власного здоров'я як до соціальної цінності. Серед відомих підходів до визнання сутності ціннісних орієнтирів найбільш прийнятними авторам статті уявляються ті, що акцентують увагу на формуванні соціальної зрілості студента як характеристики особистості, що набула певного соціального статусу і характеризується наявністю соціально значущих рис, соціального досвіду, певної культури (соціальні ролі, цінності, знання, соціальні норми). Досягнення такого рівня особистого розвитку забезпечується формуванням соціогенних параметрів, зокрема, детермінуючих (соціальні настанови, соціальні потреби) і регулюючих (ціннісні орієнтації) та їх поєднання в мотиваційні програми життєдіяльності під впливом інституційованого соціального середовища зі своїм набором цінностей [8].

Сьогодні теорії та концепції національної освіти будуються на ідеях унікальної цінності індивідууму, необхідності духовного відродження, високого рівня індивідуального розкриття, розвитку особистості від деструктивного до конструктивного індивідууму, на ідеях толерантності, інтелектуальної активності, руйнування ізоляції від інших педагогічних систем. Без всякого сумніву ми можемо вести мову про те, що система загальнолюдських цінностей лежить у фундаменті фізкультурної освіти і являє найважливіші ідеї та цілі, у здійсненні яких вбачають сенс свого життя як конкретна людина, так і суспільство в цілому. Всім фахівцям галузі фізичної культури і спорту цілком зрозумілим є те, чому питання впровадження в освіту країн Європи спеціальних курсів, що стимулюють молодь до здорового способу життя, є актуальним і неодноразово порушувались на різних рівнях. Тому входження України до Болонського процесу визначає певну мету реформування фізкультурної освіти та ціннісних пріоритетів, які мають бути орієнтиром під час введення тих чи інших інновацій, у виборі шляхів розв'язання освітніх проблем.

Проведені аналіз та дослідження [2, 4, 7, 8, 9] дають змогу нам говорити про те, що нині спостері-

гається певна суперечність між вимогами, що висуюють сьогодні до особистості, та дійсною діяльністю в цьому напрямку. Незважаючи на декларації, сьогодні людина в Україні ще не розглядається як певна самодостатня цінність, а її здоров'я — як найвища суспільна цінність, і, доки суспільство не зверне увагу на стан цієї своєї одиниці, нічого не зміниться і в його власній «спортивній формі» як важливої передумови досягнення належного розвитку всіх сфер життєдіяльності особистості. На підставі власного життєвого досвіду та спостережень, ми можемо стверджувати, що рівень здоров'я, зазвичай, безпосередньо пов'язаний з рівнем освіти. Чим вище середній рівень освіти в певному соціальному середовищі, тим кращі узагальнені показники здоров'я воно демонструє. Крім того, слід зауважити, що поняття національної фізкультурної освіти потрібно розуміти комплексно: і як надання інформації, і як навчання методам, прийомам і навичкам здорового способу життя, і як виховання безумовного пріоритету цінностей індивідуального і громадського здоров'я в усіх її проявах, сферах, рівнях. Освітня суть фізичного виховання тісно пов'язана і з вихованням пізнавальної активності і таких якостей розуму як допитливість, динамічність, гнучкість і гострота. Тому реалізуючі ці можливості, необхідно разом з передачею знань оптимізувати пізнавальні процеси безпосередньо в ході занять фізичними вправами. Специфіка практичної діяльності у навчально-виховному процесі дозволяє вдосконалювати інтелектуальні здібності такі, як аналіз, порівняння, проектування власних дій. У свою чергу, інтелектуально розвинена особистість досягає кращих результатів у спорті.

Суспільство визначає соціальне замовлення перед сферою фізичної культури і спорту, виходячи із загальних потреб забезпечення свого стабільного розвитку та з метою сприяння кожній людині у використанні оздоровчого та емоційного потенціалу рухової активності для успішної реалізації себе в сім'ї, навчанні, трудовій діяльності та дозвіллі [6]. Основну соціальну функцію фізичного виховання в сучасних умовах визначають як досягнення такого розвитку людини, коли вона може успішно конкурувати в якості повноправної особистості суспільства. Ця конкуренція можлива лише при наявності у людини високої життєвої енергії, комунікабельності, наявності відчуття власної фізичної і психологічної привабливості, оптимістичного настрою, вміння забезпечити свій повноцінний відпочинок та цілісну культуру життєдіяльності.

Специфічність формування у студентської молоді емоційної сфери не може відбуватись тільки в рамках традиційної системи навчання. Подолання технократизму вищої освіти повинно йти через розвиток емоційно-ціннісних відношень. Вони по-

винні розглядатись та використовуватись як ефективний засіб, який дозволяє відносно вичерпно в усьому його розмаїтті відкривати молодій людині світ. Фізичне виховання, збагачене емоціями, що пов'язані з національними почуттями, і є шляхом виховання національно свідомої особистості. Це означає також формування особистості інтелектуально розвиненої, здатної на національно свідоме почуття.

Розкриття необхідності виховання у студентів ціннісного відношення до власного здоров'я, визначення факторів, які впливають на формування у молоді системи цінностей, в яких здоров'я та фізична активність посідають важливі місця, є важливою умовою самореалізації молодого людини. При цьому ми дійшли висновку, що ціннісні орієнтації є внутрішнім компонентом свідомості та самосвідомості людини, які відіграють активну роль у визначенні спрямованості моральної діяльності особистості. Тому перебудова свідомості як викладачів, так і студентів, використання нових досягнень та методик, переорієнтація ціннісних мотивацій з матеріальних на загальнолюдські дозволять корінним чином змінити на краще спосіб життя сучасної молоді.

Ринкові відносини, які управляють нині сферою фізичної культури і спорту в Україні, спричинили значне обмеження кількості джерел, за допомогою яких відбувається передача культурних цінностей молодому поколінню та викликали цілу низку суперечностей щодо їх організації. У вітчизняних фахівців з фізичної культури і спорту викликає занепокоєння те, що проблеми розвитку нашого суспільства, негативні соціальні наслідки, що були зумовлені цими проблемами, ще не знайшла адекватного відображення у суспільній свідомості, як проблеми загально соціального значення. Тому виникає гостра необхідність у зміні програмних підходів і пріоритетних напрямків розвитку фізкультурної освіти, які б забезпечували функціонування галузі в нових умовах.

Висновки.

На підставі здійсненого аналізу, ми можемо стверджувати:

- загальний рівень фізкультурної освіти студентів у вищих навчальних закладах повинен забезпечуватись сучасними програмами, які мають регламентуючі стандарти щодо змісту занять, їхньої кількості та нормативних вимог;
- зміст програмного забезпечення повинен формувати ціннісні орієнтації студентської молоді та враховувати біологічні, педагогічні і психологічні закономірності управління

- фізичним станом організму молодшої людини у процесі фізичного виховання;
- ігнорування тенденцій розвитку фізкультурної освіти перешкоджає реалізації педагогічного процесу.

Список літератури

1. *Андрущенко В.П.* Модернізація педагогічної освіти: проблеми теорії, методології, практики //Педагогічні науки. Збірник наукових праць. — № 8. — Миколаїв: МДУ, 2004. — 401 с.
2. *Боришевський М.Й.* Духовні цінності становлення особистості громадянина //Педагогіка і психологія. — 1977. — №1.
3. *Голець В.В.* Сьогодення соціології фізичного виховання та спорту //Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. — №55. — Т.1. — Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г.Шевченка, 2008. — С. 6—8.
4. *Василенко Н.Л.* Проблема здорового способу життя в освіті європейських країн //Шлях освіти. — 2000. — №1. — С. 19—22.
5. *Національна система* розвитку освіти України ХХІ століття. — К.: Педагогічна газета. — 2003. — №10. — жовтень.
6. *Національна доктрина* розвитку фізичної культури та спорту //Спортивна газета. №1. — К., 4.12.2003.
7. *Пехота О.М.* Педагогічна освіта з позиції самоактуалізації особистості //Педагогічна освіта і контексті євроінтеграційних процесів. Матер. ІХ міжнар. наук.-практ. конф. — Миколаїв: МДУ, 2008. — С. 27—33.
8. *Циба В.Т.* Соціологія особистості: системний підхід (соціально- психологічний аналіз). — К.: МАУП, 2000. — 248 с.
9. *Ціннісні парадигми* освіти. — Х.: Основа, 2004. — 128 с.

Надійшла до редакції 20.11.2008 р.

Кожевникова Л.К., Дзюба З.Г. Актуальные проблемы физкультурного образования высшей школы в контексте современных требований украинского общества.

В статье рассмотрены проблемы развития физкультурного образования высшей школы в соответствии с требованиями современного украинского общества. Установлено что, одним из заданий физкультурного образования является определение приоритетов развития физической культуры и спорта, обеспечение позитивного влияния на стабильное развитие общества, утверждение общечеловеческих ценностей, содействие духовному развитию и социальному благополучию, повышению уровня здоровья, осуществления профилактики разных заболеваний и физической реабилитации.

Ключевые слова: образование, физическая культура, общество, ценности.

Kozhevnikova L.R., Dzuba Z.G. The issue of the day of athletic formation of high school in the context of modern requirements of Ukrainian society.

The problems of development of athletic formation of high school all become more actual in accordance with the requirements of modern Ukrainian society.

Keywords: education, physical culture, society, values.